

plše: borislav andelić

Ovogodišnji, četrnaesti po redu, Međunarodni filmski festival u Beogradu mnogi će tumačiti kao značajan, već po samoj činjenici da je uopšte održan u verovatno najtežim finansijskim uslovima otkada ova manifestacija postoji, i uz, takođe, gotovo neverovatnu nebrigu onih koji su bili dužni na nivou grada da o ovakvoj značajnoj manifestaciji vode računa. Kako inače objasniti da su Savet FEST-a i njegova ostala tela bili formirani tek krajem oktobra, znači nekoliko meseci pre same manifestacije; upravo onda kada drugi slični festivali uveliko privode svoje organizacione i programske korake završnoj fazi. Nije ni čudo, stoga, što se selektorski tim (u sastavu: Irma Flis, Predrag Golubović i Ilija Milutinović), sastavljen u poslednji čas, priklonio staroj formuli: FEST kao »festival festivala«. Budući da nisu bili u mogućnosti da prave bilo kakvu selekciju ili nekakav estetski izbor, jednostavno su primenili, verovatno opravdano u datoj situaciji, kriterijum da se prihvate i pozovu svi oni filmovi koje su mogli da obezbede naši distributeri i poslovna zajednica, a koji su se već pojavljivali na nekom od vodećih svetskih festivala, naročito se oslanjajući na Kanski festival i njegov program. Gledano iz te perspektive, prilično je neumesno gubiti vreme i raspravljati o nekakvim estetskim konceptima same manifestacije, koja je bila, pogledajmo istini u oči, predmet prevashodno dobre volje inostranih producenata i naših poslovnih veza, a manje bilo kakvog konstitutivnog profiliranja festivala. Najzad, da ništa ne prođe bez paradoksa, ovogodišnji festival je, uglavnom, prikazao sve ono je na ovaj ili onaj način pobralo važnija priznanja na nekim vodećim filmskim festivalima, tako da jedino uz krajinu mrzovolju ili istinsko cepidlačenje može da se kaže da ovaj festival ne valja jer nije prikazao ovo ili ono ostvarenje, ili da nije bio »panorama« svetske kinematografije u 1983.

FEST 84. nam je pružio svakako zanimljiv uvid u tokove savremenih kretanja na filmu, a filmovi su odražavali stanje svetske kinematografije, bilo da nam se ta slika dopada ili ne. To stanje filma u svetu u 1983, po FEST-u, manje je lažno nego do sada. Međutim, relativan uspeh ovogodišnje manifestacije nije nikakvo opravdanje za njene organizatore, organizaciju i sve ono što je na ovaj ili onaj način oblikovalo javno mnjenje o FESTU-u. Jednostavno se ne može više tolerisati da svi oni koji su odgovorni za egzistenciju FEST-a, iz godine u godinu stvaraju ovaj festival na amaterskim principima, haotično i u poslednji čas, bez jasnih kulturnih i estetskih principa. FEST nije puklo prikazivanje filmova, nego, pre svega, značajna kulturna, idejna i estetska manifestacija, pa se prema njoj tako moraju i ophoditi svi, a naročito oni koji ga organizuju.

U dobronamernom pokušaju da shvatimo probleme organizacije jedne ovakve manifestacije, stiže se utisak da uz sve pobrojane, opravdane objektivne probleme (oskudna sredstva, sve skromnije mogućnosti naših distributera za otkup prikazanih filmova, kasno konstituisanje Saveta, a naročito selektorskog tela), najveći deo problema je, ipak, subjektivne prirode. Mnogo se »eksperimentiš« na svim nivoima organizacije (očigledno da i »Sava« – centar ne može da pod svojom »organizacijom« podrazumeva angažovanje »na određeno vreme« nekog od administrativaca zaposlenih u svojoj tekućoj delatnosti!), zatim, moraju se i prema stranim partnerima jasnije postaviti odnosi između naše filmske poslovne zajednice i »Sava«-centra, nosilaca odgovornosti za ovu manifestaciju, publika se prečesto ad hok izmenama u repertoaru dovodi u nedoumicu šta će se prikazati, a to se odražava na stanje tehnike prevodenja, itd. Ako je informisanje o manifestaciji bolovalo od sličnih problema, onda uzroke valja tražiti i u stanju pripremljenosti ove i ovakve organizacije da pruži na uvid novinarima valjane i pravovremene informacije, a i da obezbedi makar minimalne uslove za kvalitetno praćenje festivala. Tako postaje već tradicija da takozvane novinarske projekcije predstavljaju jednu od ružnih strana organizacije FEST-a.

Problemi su i to što se isuviše često menjaju »utvrđeni« programi, tehnička opremljenost sale nije adekvatna, a samim tim i prevodenje, što uistinu otežava normalno praćenje. Međutim, uz obostrano razumevanje, ovi se problemi mogu

rešiti. Ono što zabrinjava je činjenica da organizator u poslednji čas, uz nepostojeće »stroge« kriterijume, prihvata ili ne akreditovane izveštače i novinare, a potom sve to izvrgava ruglu masovnom »pometnjom« u sali za novinarske projekcije prisutnih rođaka i prijatelja organizatora i službe obezbeđenja. Ove godine u tome se zaista preteralo. Ako je i do sada postojao prečutni sporazum da poneko od novinara, organizatora ili iz obezbeđenja tu i tamo uvede nekog »svog« – ove godine su ti »svoji« učinili gotovo nepodnošljivim normalno praćenje pojedinih projekcija i uistinu predstavljali većinu. Da li organizator ima snage da išta promeni u svom odnosu prema gledaocima i novinarima, teško je reći – u svakom slučaju, određene pouke bi morao da izvuče. Nije, naravno, potrebno ponavljati da je beogradska publika, uprkos organizatorima i njihovim brojnim propustima, koji su više nego drastično označili ovogodišnju manifestaciju, potvrdila uverenje onog dela kritike i sredstava javnog informisanja koji su, uz opravdane primedbe, istakli značaj ove manifestacije za naš kulturni život i informisanost o kretanjima u svetskoj kinematografiji.

FEST 84. nije oskudevao, kao ni prethodnih godina, filmovima. Bilo ih je raznih. Za razliku od nekoliko poslednjih godina, ovogodišnji FEST uspeo je da uspostavi na najbolji način izvesnu ravnotežu između filmova »komercijalnih« aspiracija, usmerenih ka široj gledalačkoj publici, bez obzira na to da li su ogrnuti u autentično autorsko ruho, i onih drugih, izražito autorskog pristupa, često hermetičnih viđenja, koji su više usmereni ka »određenoj gledalačkoj populaciji, ka »umetničkim bioskopima« i »rezervatima« ljubitelja filma. Pitanje koje se uvek nameće je kako naći kompromis između zagovornika ovih dveju krajnosti u sagledavanju funkcije filma. Mislim da je ovogodišnji FEST bio najpribližniji pronalazenju tog rešenja, koje je, po mome mišljenju, jedino u toleranciji i omogućavanju svima da stvore sopstveni izbor filmova za gledanje. Jer, zašto bi se jedni dosađivali na filmovima koji ih se ne doimaju, ili drugi se netrpeljivo podrugivali »infantilnosti« zabavljačkog mehanizma onih ostvarenja koja se, po njihovom mišljenju, približavaju »estetskom šundu«.

Poseban značaj ovogodišnjem festivalu dala su ostvarenja poznatih, već renomiranih autora, poput Bresona, Godara, Ferarija, Tarkovskog, Altmana, Vudi Alena i Bergmana. Reč je o ostvarenjima koja, svako na svoj način predstavljaju određena zaokruženja, bilo da je reč o estetskim tragovima poput Vudi Alena u »Zeligu«, Marka Fererija u »Priči o Pijeri« i Tarkovskog u »Nostalžiji«, ili gotovo testamentarne iskaze poput Bresonovog »Novca«, Godarovog »Ime, Karmen«, a naročito Bergmanovog filma »Fani i Aleksandar«.

Sva lepota Bergmanovog rediteljskog stila autorskog mišljenja ogledaju se u njegovom filmskom »testamentu«, jednom od najboljih ostvarenja na FEST-u, filmu »Fani i Aleksandar«. Mnogi poštovaoci Bergmanove umetnosti u ovom filmu prepoznaju gotovo sve teme i motive iz inače bogatog stvaralačkog opusa ovoga autora, kojim

neumorni stvaralac sumira svoj lični i autorski stav putem dramaturški veoma kompleksnih i ekspresivno upečatljivih prizora iz života ugledne porodice Ekdal iz Upsale. Vraćajući se motivima i iskustvima sopstvenog detinjstva i sentimentalnog vaspitanja, Bergman je u ovom »filmu sećanja« jednog senzibilnog deteta ponudio uverzalni ključ za tumačenje svog, neosporno značajnog, stvaralačkog opusa. Otuda je dečak Aleksandar, koji se već u najranijem detinjstvu suočava sa svim bitnim životnim iskušenjima, »inficiran« onim tajnama života i misterijama čulnih otkrića koje su inspirisale i čitav Bergmanov opus i lični život: radanjem i smrću, radošću i tugom, religijom i fanatizmom, putenošću i puritanskom dogmom, snovima i javom.

»Hiljadugodišnja pčela« slovačkog reditelja Jurija Jakubiskog, film raden u »bertolučijevskom« stilu, ispisani je takvim autorskim rukopisom kakvim su afirmisani autori poput Vere Hitilove, Miloša Formana i Jiržija Mencla, sedamdesetih godina, doneli slavu čehoslovačkoj kinematografiji. Ta specifična, autorski osmišljena priča, koja na slikovit način prikazuje trideset godina u životu jedne slovačke porodice na selu krajem prošlog i početkom ovog veka, predstavlja slojevit uvid u slovačkih seljacima i njihovom socijalnom i društvenom položaju u vreme raspada monarhije. Ovaj film »magičnog realizma« ostavio je zapažen utisak dubokom analizom iskazanih ljudskih sudbina.

Iznenadjenje ovogodišnjeg festivala u Kanu, a svakako i FEST-a, predstavlja najnoviji Imamurin film »Balada o Narajami«. To je film dugih kadrova i usporenog ritma, zrači unutrašnjom lepotom, nabijen je emocijama i suštastvenim značenjima jednog drugačijeg iskustvenog i životnog načina mišljenja. Okosnica priče se vezuje za običaj u jednom zabačenom japanskom selu, po kojem se stariji ljudi odnose na vrh planine Narajame da tamo sačekaju svoj kraj. Zapravo, to je film širih metaforičnih značenja o smislovima i tokovima života, ljubavi, tradicije i smrti.

Koliko nam je japanska tradicija, ipak, u suštini tajnovita i nerazumljiva, stavljajući u iskušenja naš tradicionalni način mišljenja, toliko iznenaduje da nam čitav niz stvari postaje otkrovenje, čak i ako je reč o životu ljudi iz naše neposredne okoline ili sfere interesovanja. U tom smislu predstavlja pravo otkrovenje gotovo dokumentaristički koncipirana hronika pod nazivom »Jedna sezona u Hakariju« turskog reditelja Ednena Kirala, koja nam u stilu »filma-istine« razotkriva svu bedu i teškoće andaluzijskih seljaka. Svoj film Kiral je zasnovao prevashodno na njihovim socijalnim i ljudskim tragedijama, kao i ambijentu u kojem se ta surova životna drama odvija, a ne i na političko-ideološkoj strani, što je slučaj kod već poznatog Jilmaza Gineja.

U nizu »porodičnih« retrospekcija i hronika najneuspeliji je film (inače, nešto postarijeg debitanta) Edvarda Beneta »Belfast 1920«, koji kroz sudbinu senzibilne devojke iz ugledne građanske porodice govori o korenima sukoba protestanata i katolika u Irskoj, ali na neinventivan i krajnje narativan način.

bogovi su pali na teme

Lične stvaralačke retrospekcije

»Nostalgija« Andreja Tarkovskog nije film što privlači filmskog gledaoca koji (što nikako nije greh) od filma želi i očekuje laku zabavu. Ali, autor filmova poput »Ivanovog detinjstva«, »Rubljova«, »Solarisa«, »Ogledala« i »Stalkera«, uz sva moguća trenutna razočarenja koja je priuštio nekim svojim obožavateljima, u biti ih nije razočarao. Naprotiv. Načinio je film kojim precizno zaokružuje svoju introspekciju u svest »izopćenih ljudi«, delom izuzetne unutrašnje dramske lepote. U biti, to je »ispovedni film«. Tarkovski svojim prvim filmom stvaranim izvan Svojetskog Saveza čini lucidnu, unutrašnje osmišljenju retrospekciju umetničkog dela i njegovog stvaranja. Junak filma Gorčakov luta između pejzaža iz svog sećanja, predmeta i lica rodne Rusije, mučnih snova detinjstva, strahova, mora i bežanja do majčinog osmeha, okružen gotskim katedralama, crkvicama italijanske provincije, maglom, kišom i zvonjavom sa obližnjih zvonika. U toj krajnje asketskoj retrospekciji »ruske umetničke duše«, paraboloi o stvaraocu koji se našao u stranom svetu da bi otkrio sudbinsku kauzalnost i vezu sa svojim sopstvenim korenima, ne može se izbeći činjenica da je reč o filmu krajnje hermetične strukture, neprikriivenog autorskog egocentrizma, ali filmu koji onima što imaju istrajnosti i strpljenja podaruje scene čudesne lepote (scena prolaska kroz vodu sa svećom ili u katedrali na kraju filma) i otkriva svu duhovnu mučninu našeg vremena. »Nostalgija« je, po mišljenju Tarkovskog, oda žrtvovanju (neki će reći i samih gledalaca – moguće!). Tarkovski smatra da samo uz žrtvu duhovna akcija nije lišena smisla.

Film Žan Lik Godara »Ime, Karmen« – nagrađen na festivalu u Veneciji, što je, po mnogima, poslednji omaž nekadašnjem vodećem autoru francuskog »novog talasa« – tipičan je »godarovski« film. Posvećen je mladoj generaciji koja u današnjim vremenima ne može da uspostavi vlastiti identitet. Ali, to je i film unutrašnje samoironije autora. Žestok, ozbiljan film, autora razočaranog u savremeno društvo uhvaćeno u zamku socijalnih nesloga i nemaštine, zabrinutog »utopijskom« indolentnošću mladih, ali i autora koji, igrajući u filmu ulogu starog reditelja koji nikome nije potreban, postaje svestan da gotovo nema šta više da kaže i da umetnost u ovim vremenima i onako ništa bitno ne rešava.

Zaokupljen sličnim intimističkim razmišljanjima na planu svoje filmske poetike, najnoviji film Marka Fererija »Priča o Pijeri« predstavlja možda završni akord jednog dramatičnog autorskog ispitivanja tabua građanskog društva i njegovih ikonografija. Film koji bezočno, do iritiranja, nastoji da pomeri neke granice naših obzira u ime probudene i nespupane seksualnosti, delujući kao moralni i estetski izazov. Koliko u tome Fereri uspeva, teško je reći, jer on u biti atakuje na neke naše unutrašnje reagense u sferama intime. U svakom slučaju, Fereri svojim filmom o ljubavnom trouglu između majke, kćerke i oca, stvara film o ljubavi, o tragičnom pokušaju da se dosegne do nje, o razočarenju ideologijama, moralom i etikom našeg vremena.

»Zelig« Vudija Alena predstavlja, na izvestan način, uobličenje i završni potez jednog, »čaplinovskog« opusa ovog autora, maestralno realizovan u crno-beloj tehnici nemih filmova dvadesetih godina.

Doprinos ovih značajnih autora svetske kinematografije ovogodišnjem FEST-u nije sporan.

Međutim, FEST ne bi bio ono što jeste da i ove godine »široka publika« nije na repertoaru našla dovoljno podrške u delima poznatih autora tzv. žanrovske kinematografije. Svakako, sa najviše interesovanja iščekivan je »Povratak Džedaja« Ričarda Markana, koji je, sa Džordžom Lukasom kao producentom, publici prezentirao treći nastavak »Rata zvezda«. Prečesto parafrazirajući elemente nekakvog naučnofantastičnog »Mapet šoa«, Markan je načinio atraktivan film za ljubitelje ovog žanra i sve one brojne poštovalce junaka »Rata zvezda«.

Za poštovalce žanrovske kinematografije ovogodišnji FEST prošao je u znaku autora »Ratnih igara« i »Plave munje«, Džona Bethema. »Plava munja« je atraktivniji film, između klasičnog detektivskog i naučnofantastičnog filma. Obraduje, povodom buduće Olimpijade u Los Anđelesu, pitanja obezbeđenja ljudi od potencijalnih terorista, čime nosi u biti humanu ideju, ali istovremeno, na drugom planu, rafinirano »reafirmiše« časne likove »veterana« Vijetnama (o kojima je svetska i američka javnost sedamdesetih godina izrekla nepobitni sud). U tom smislu, Bethemov film, uz Kočefov »Rambo«, otkriva i druge konotacije osim osim filmskih i žanrovskih. Reč je, po mome mišljenju, o svojevrsnom ideološkijskom trendu u savremenoj američkoj kinematografiji, naročito istaknutom u filmu »Oficir i džentlmen« Tejlora Hekforda i »Tapsu« Viljema Rikerta, koji teži ka jasnoj apologiji vojske i vojnika, njihove discipline i naglašene agresivnosti. Zauzvrat, ovi filmovi će ponuditi negde čvrstu potvrdu »American way« življenja, superpatriotizam, a katkad i »oproštaj« ili bar razumevanje za »grehe« iz Vijetnama. Istovremeno, ovi filmovi sparinguju sa nekakvim filmovima futurološke »katastrofe«, čije provale čistog humanizma predstavljaju pokušaj duhovnog tampona za ono što »reganomika« afirmiše. To su filmovi u kojima trijumfuje pastoralna humanost, kao u Majerovom »Danu posle« ili prilično amaterskom »Testamentu« Lin Litmen, do svakako najatraktivnijeg iz tog fundusa, filma »Ratne igre« Bethema, koji mogućnošću nuklearne katastrofe i rata svetova samo vešto manipulise. Gledajući »Ratne igre« može se doći do pogrešnog zaključka da u svetu u kojem jedan klinac može od svog džeparca da uštedi dovoljno da nabavi kućni

komputer kojim može da izazove treći svetski rat, praktično ne postoji manipulativna sila kojom se može držati svet u strahu od moguće nuklearne katastrofe. Ili će neko protumačiti film isključivo kao sliku o poražavajućoj dehumanizaciji i mogućnostima manipulacije kompjuterskim svetom. Od filmova za lakšu zabavu svakako treba pomenuti »Flešdens« Adrijana Lajna i »Groznicu subotnje večeri II« Silvestera Stalinea koji korektno insistiraju na osmišljavanju već dosegnutih autorskih imidža.

Autori poput Pitera Vira (»Godine cpasnog življenja«) ili Džordža Milera (»Čovek sa snažne reke«) preuzimaju žanrovske odlike, u prvom slučaju političke hronike vesterna, a u drugom za sopstvena istraživanja.

Ovogodišnji FEST uspeo je da prikaže i neka od ostvarenja kinematografija koje ranije nisu bile gosti ove manifestacije, a to se pre svega odnosi na Kineze, među čijim filmovima se naročito istakao »Moje uspomene iz starog Pekinga« Vu Jigonga. Posebno osveženje na programu predstavljao je film iz Boccane »Bogovi su pali na teme« Dženi Uisa, čiji prostodušni junaci doživljavaju svekolike neprilike u suočavanju sa »civilizovanim« svetom. Tradicionalno uspešni gosti, Poljaci i Mađari, kao i Francuzi i Italijani, predstavljali su svojevrsno razočarenje po prikazanim ostvarenjima, dok je sovjetska kinematografija uglavnom bila u standardnim okvirima. Sličnu sudbinu bledeg učinka u profiliranju FEST-a doživela je i domaća selekcija prikazanim filmovima »Pejzaži u magli« Joce Jovanovića i »Timočkom bunom« Žike Mitrovića. Priča je, uglavnom, stara: nekada za jugoslovensku kinematografiju nije imao razumevanja FEST, sada izgleda da filmadžije obilato to vraćaju, ali jedno je sigurno – ako sami ne poštuemo i ne stvaramo ugled naših kulturnih manifestacija, teško da tako nešto možemo očekivati od drugih.

Na kraju treba pomenuti još dva neosporno značajna filma: »Smrt Marija Ričija« Kloda Goreta i »Žena u plamenu« Roberta van Akerena, čime se mogućnosti razgovora o filmovima prikazanim na ovogodišnjem FEST-u dalje proširuju i otvaraju ka oblikovanju onoga što bi FEST bio ili mogao biti u 1985.

fani i aleksander

Polja

časopis za kulturu, umetnost i društvena pitanja, novi sad, katolička porta 5/II, telefon (021) 28-765

glavni urednici polja od 1955. florika štefan (1955 – 1958), dejan poznanović (1958 – 1962), mileta radovanović (1962 – 1965), petar milosavljević (1965 – 1968), pero zubac (1968 – 1971), boško ivkov (1971 – 1974), jaroslav turčan (1974 – 1976), jovan zivlak (1976 – 1984)

uređuju: silvija dražić, zoran đerić, simon grabovac, petru krdu, alpar lošonc, franja petrinović (glavni i odgovorni urednik), aleksandar petrović, đorđe pisarev i mirosljub radojković; sekretar radmila gikić; tehnički i likovni urednik cvetan dimovski; lektor zora stojanović; članovi izdavačkog saveta: bosiljka bojanić (predsednik), milorad gruić, gion nandor, aleksandar horvat, ratka lotina, velja macut, selimir radulović, radvaj šajtinac, dušan todorović, aleksa trifunov, jovanka žunić (delegati šire društvene zajednice); radmila gikić, relja knežević, tomlislav marčinko, milan paroški, franja petrinović i vitomir sudarski (delegati izdavača); izdaje nišro »dnevnik« oour »redakcija dnevnik«, novi sad, bulevar 23. oktobra 31; direktor vitomir sudarski; osnivač pokrajinska konferencija saveza socijalističke omladine vojvodine; časopis finansira siz kulture vojvodine; rukopiše slati na adresu: redakcija »polja«, novi sad, poštanski fah 190; žiro račun: 65700-603-6324 nišro »dnevnik«, oour »redakcija dnevnik«, sa naznakom za »polja«, (godišnja pretplata 240 dinara, za inostrano dvostruko); na osnovu mišljenja pokrajinskog sekretarijata za nauku i kulturu broj 413-152/73 časopis je oslobođen poreza na promet proizvoda i usluga; tiraž 2.000 primeraka